

AIMIE K. RUNYAN

De school voor perfecte bruiden

ROMAN

Duitsland, 1938. Hanna wordt tegen haar wil naar een nazi-school gestuurd. Daar ontmoet ze de Joodse Tilde, die ondergedoken is...

AIMIE K. RUNYAN

De school voor perfecte bruiden

Vertaald door Caecile de Hoog

De Fontein

1

Hanna

Augustus 1938

Maak je geen zorgen over de toekomst, die laat zich toch niet bedwingen. Moeders woorden galmden na in mijn oren toen de trein Berlijn binnenreed nadat de uitgestrekte bossen hadden plaatsgemaakt voor een woud van beton, baksteen en staal, en ik elk spoor van haar achter me had gelaten. Het viel me zwaar om haar raad op te volgen, maar ze had me nooit teleurgesteld.

Ik haalde mijn steen uit het verborgen zakje dat ik stiekem in mijn nieuwe bruine jurk had genaaid. Ik nam hem in de palm van mijn linkerhand en wreef er met mijn andere duim overheen.

Twaalf jaar geleden had moeder me meegenomen naar de beek die langs ons huis stroomt. Ze pakte een steen van de bodem en raapte er ook een van de oever op. *Zie je hoe het water de steen glad heeft gemaakt, Liebchen? Het is er net zo lang langs gestroomd tot de scherpe randjes wel rond moesten worden. Die kracht heb jij ook in je.* Ze gooide de gladde steen terug in de beek en gaf me het kleine, roze met witte brokje kwarts dat op de modderige oever had gelegen. *Wanneer je voelt dat je maag zich samentrekt, je schouders verkrampen, of wanneer het lijkt of je longen geen lucht meer opnemen, hoe hard je ook je best doet, neem dan deze steen in je hand, wrijf er geconcentreerd overheen en geef al je zorgen eraan mee als aan het water van een beek dat eroverheen stroomt. Dat lukt je niet van de ene dag op de andere, maar je zult leren de scherpe randjes van wat je dwarszit glad te maken.*

Dat het hielp wat moeder me had aangeraden verbaasde me niet in het minst. Moeder had voor elke kwaal wel een remedie, maar ik was stomverbaasd dat ze precies wist hoe ik me voelde als ik door de zenuwen werd overmand. Sommige kinderen in Teisendorf noemden haar een heks. Of ze gelijk hadden wist ik niet zeker. Maar als het waar was, was ze een aardige, welwillende heks, dus het maakte me niet zo veel uit als het zo was.

Heks, kobold of voor mijn part de Kerstman: ik wilde haar terug.

Maar ze was er niet meer en nu was ik op weg om bij mijn oom Otto en tante Charlotte te gaan wonen.

Ik begreep waarom vader had besloten me voor mijn laatste schooljaar naar mijn oom en tante te sturen. Ze woonden in de stad en dat zou me kansen kunnen geven die ik in een dorp niet had. Ik begreep ook waarom vader Pieter en Helmut naar kostschool wilde sturen. Hij had het te druk in de winkel om twee jonge jongens de aandacht te geven die ze nodig hadden. Maar ook al begreep ik zijn redenatie, het nam niet weg dat het pijn deed.

Moeder was mijn rots geweest. Onbeweeglijk en standvastig was ze als een ster aan de nachtelijke hemel die me de weg wees. Twee weken geleden had ik haar een zoen op haar wang gegeven voor ik naar school ging en toen ik 's middags thuiskwam wachtte mijn vader me met een asgrauw gezicht op en vertelde dat mijn moeder door een roekeloze automobilist was doodgereden. Er zou geen uitvaart komen. Geen herdenking. Ze werd niet opgebaard. Er was zo veel aan de hand in het land dat vader dat niet gepast vond. Ik had niet eens afscheid van haar kunnen nemen.

Inmiddels zag het ernaar uit dat de Führer de oorlog kreeg waar hij om gesmeekt had, had ik mijn geliefde groene heuvels achter me gelaten en was ik op weg naar het hol van de leeuw. De laatste plek waar ik wilde zijn. Toen de trein op het Berlijnse Hauptbahnhof kreunend tot stilstand kwam, was ik het liefst blijven zitten tot ik weer terug was in Teisendorf. Maar ik kwam

overeind, pakte met bevende handen mijn koffer op en liep door het middenpad naar de deur.

‘Mijn hemel, is deze jonge vrouw de kleine Hannchen?’ zei tante Charlotte toen ik uit de trein stapte. Ze was net zo lang en mager als de broer van mijn vader kort en gezet was. Zij was perfect gekapt, had glanzend karamelkleurig haar; hij droeg een platte hoed met smalle rand op zijn kale hoofd. Het contrast tussen de twee was me altijd al opgevallen, maar toen zij me met een uitbundige lach begroette en hij me zonder een woord te zeggen chagrijnig aankeek kwam het nog sterker naar voren. Ze gaf me een kus op de wang en oom Otto pakte zwijgend mijn koffer.

‘Ik had een meisje verwacht, maar je vader heeft een jonge vrouw naar ons toe gestuurd!’ zei tante Charlotte met een zucht terwijl ze me van een afstandje bekeek. ‘Vind je ook niet, Otto?’

‘Al een hele jongedame,’ zei hij, en hij nam me van top tot teen op. Even voelde ik me een veelbelovende koe op een veemarkt. Terwijl hij me monsterde, hield ik mijn handen op mijn rug en wreef heimelijk langs de steen in mijn handpalm.

Ik had mijn oom en tante zes jaar niet gezien. Ik was toen nog niet eens in de puberteit en zat waarschijnlijk onder het zand omdat ik het bos had afgestroopt op zoek naar wilde kruiden en paddenstoelen die moeder voor haar zalfjes en brouwsels kon gebruiken. Vandaag zag ik er verzorgd uit, mijn haar zat netjes en ik droeg een van de twee jurken die vader voor me had gekocht zodat ik iets fatsoenlijks had om aan te trekken in de grote stad. Ik was bang geweest dat ik er zou uitzien als een arm familielid uit de provincie, met kreukels in mijn kleren na die hele dag in de trein, dus ik hoopte maar dat hun eerste indruk van mij gunstig zou zijn.

‘Je zult wel doodop zijn, liefje. Kom, we gaan naar huis, dan kun je uitrusten en iets eten.’

Ik knikte en ze namen me mee naar de glanzende zwarte Mercedes van oom Otto. De auto had waarschijnlijk twee keer zo veel gekost als ons huis in Teisendorf en ik vreesde dat er vlekken

op kwamen alleen al doordat ik ernaar keek. Vanuit het centrum van de stad naar Grunewald, de buitenwijk waar ze woonden, was een ritje van een halfuur. Er ging een rilling van opluchting door me heen toen ik steeds meer bomen langs de weg zag en de huizen groter werden en verder uit elkaar stonden. De villa's leken veel te groot voor een enkel gezin. Perfect verzorgde gazons en smetteloze tuinen haalden het niet bij de wilde bossen van thuis, maar de buurt was in elk geval minder kil en vreemd voor mij dan het centrum van Berlijn, en dat was een troost.

Oom Otto bracht de auto op de ronde oprit voor het huis tot stilstand, waarna een man in uniform zijn plaats innam achter het stuur, vermoedelijk om de auto in de garage te zetten. Toen ik de immense villa zag was ik het liefst ter plekke door de grond gezakt. Als ik niet wilde verhongeren zou ik broodkruimels moeten strooien om de weg van mijn slaapkamer naar de eetkamer te vinden. Ik probeerde niet te laten merken dat ik me geïntimideerd voelde, maar wist zeker dat ik daar niet in slaagde.

Tante Charlotte nam me mee naar binnen en ging me voor naar een indrukwekkende suite aan het eind van de gang waaraan ook hun eigen vertrekken lagen. 'Dit zijn jouw kamers zolang je bij ons verblijft,' zei ze. De slaapkamer was even groot als de keuken en de zitkamer van mijn ouderlijk huis samen, de muren waren behangen met donkerrood damast en op het zware eikenhouten bed lag strak, wit beddengoed dat de kamer wat lichter maakte. Er was een zitkamer met een glanzend opgewreven bureau en in de aangrenzende badkamer stond een diepe badkuip op leeuwenpoten. Alles was elegant en smaakvol, eerder geschikt voor een belangrijke gast dan voor een nichtje dat kwam logeren.

'Ik heb al die luxe niet echt nodig,' zei ik. 'Doet u alstublieft geen moeite voor mij.'

'Onzin, liefje. Voor je oom en mij ben jij nu de dochter des huizes. We zijn vastbesloten ervoor te zorgen dat je je school afmaakt en je een goede start te geven voor later. Dat is wel het minste wat we voor je arme moeder kunnen doen.'

‘Dat is heel aardig van u,’ zei ik. Ik boog mijn hoofd, bang dat ik haar op een of andere manier had beledigd.

‘Je hebt een paar moeilijke weken achter de rug, liefje, maar ik weet zeker dat je slim bent en je tijd hier goed zult benutten. En waarom zou je je niet ook een beetje vermaken? Ik ben zo vrij geweest al wat spulletjes voor je te kopen. Een paar nachtjaponnen en zo. Ik denk dat ik de maat goed heb ingeschat, maar als dat niet zo is moet je het zeggen, dan gaan we ze ruilen.’

Bijna had ik gezegd dat ik genoeg kleren bij me had, maar ik bedacht dat dat onaardig zou zijn. Tante Charlotte had zelf geen kinderen, misschien had ze wel altijd verlangd naar een dochter om te bemoederen en kleren voor te kopen. Hoewel het als ontrouw voelde om moederlijke genegenheid van iemand anders te ontvangen, zou moeder hebben gewild dat ik op haar gulheid met gepaste vriendelijkheid reageerde.

Ze liet me met rust tot we gingen eten. Ik was doodmoe, toch durfde ik niet te gaan liggen, want zodra ik mijn hoofd in de luxueuze, met ganzendons gevulde kussens zou laten zakken, zou ik in slaap vallen en doorslapen tot de volgende ochtend tenzij er een emmer ijswater over me werd uitgestort. Hoewel ik stond te dubben waar ik de foto van moeder neer zou zetten, kostte het me maar een paar minuten om mijn koffer uit te pakken. Door mijn spullen werd de kamer wat rommeliger, maar ik voelde me er wel meer thuis. In de laden lagen gesteven witte nachtjaponnen met kanten biesjes langs de mouwen en zomen, en zijdeachtig ondergoed van een kwaliteit die ongekend voor mij was. Ik had eigenlijk niets mee hoeven nemen. Mijn spullen zagen er armoedig uit vergeleken bij al het moois dat tante Charlotte voor me had gekocht. Hoe raar het ook klinkt, ik had bijna met mijn oude ondergoed te doen omdat het de komende maanden waarschijnlijk achter in een la zou doorbrengen.

Onder in mijn koffer lagen de kleine vijzel en stamper van mijn moeder, een paar gedroogde kruiden en enkele medicijnen die ze nog gemaakt had voor ze stierf. Ik zou nooit zo goed worden

als zij, maar ik had genoeg opgestoken om een eenvoudige pijnstillertje of een koortsverlagend middel te kunnen maken. Vader had me opgedragen al haar middeltjes weg te gooien omdat hij wist dat ze niet helemaal legaal waren, maar ik kon het niet over mijn hart verkrijgen om iets weg te doen wat haar zo dierbaar was geweest, dus had ik de meest waardevolle dingen ergens opgeborgen waar hij ze niet zou vinden en ze het huis uit gesmokkeld toen ik wegging. Ik stopte ze diep weg in de onderste la van de kledingkast, onder mijn oude nachthemden. Het zou veel te riskant zijn om er hier iets mee te doen, maar het troostte me dat ze daar lagen.

De kamer was zo groot dat ik me nietig voelde, onbeschut en kwetsbaar als een bosdier dat in een open veld terecht is gekomen. Ik verlangde naar het knusse gevoel als ik thuis in mijn eentje op mijn zolderkamer zat. Ik zou dankbaar moeten zijn dat ik zo veel ruimte voor mezelf kreeg, maar ik voelde me in deze deftige omgeving niet thuis.

Ik was nog steeds met mijn spulletjes aan het rommelen toen er een halfuur later zacht op de deur werd geklopt. Ik deed open en zag een jonge vrouw, vermoedelijk zo'n vijf jaar ouder dan ik, op de drempel staan. Haar donkere haar zat in een stevige knot en ze droeg een zwarte jurk met een schort die zo strak stond van het stijfstel dat het leek alsof de vorm intact zou blijven als ze hem afdeed.

'Ik ben Mila, Fräulein Hanna. Ik kom u helpen zich klaar te maken voor het avondeten.'

'O,' zei ik, snel naar achteren stappend alsof ze zwaaide met een dolk. 'O... kom gerust binnen, maar ik denk dat ik me wel red, hoor.'

'Dat zal best, maar Herr Rombauer wil graag dat alles naar behoren verloopt, dus daar moeten we ons maar aan houden.'

'Dat lijkt me altijd het beste,' merkte ik op.

'U leert snel, Fräulein Hanna. U zult zich hier wel redden. Als u wilt, kan ik u wel vertellen hoe alles hier in zijn werk gaat.'

‘Heel graag,’ zei ik, en ik vroeg me af of het ongepast zou zijn om haar te omhelzen. Hoewel, ze zag er niet uit als iemand die zo’n familiair gebaar zou waarderen.

Praktisch en efficiënt begon ze met de voorbereiding van mijn avondtoilet. Aangezien ik naast de bruine jurk waarin ik had gereisd slechts één andere jurk bij me had, een iets mooiere, pastelblauwe, waren we er snel uit wat de beste keuze was voor het avondeten. We kozen de blauwe en maakten een melkmeisjesvlecht van mijn haar die we als een kroon op mijn hoofd speldden, met een paar losse lokken om het effect te verzachten.

‘Zo. Het zal hem bevallen dat u gewoon uzelf bent,’ zei ze. ‘Herr Rombauer heeft niet veel op met rouge, parfum en andere frivoliteiten. Hij houdt van een gezonde, natuurlijke uitstraling.’

‘Nou, dan is het maar goed dat ik niet over zulke... frivoliteiten beschik,’ zei ik, hoewel ik niet wist wat ik ervan moest denken. Hij leek zo veel meningen te hebben, er zou er geheid een bij zijn die minder gunstig voor mij uitpakte. Toen Mila me had goedgekeurd ging ik naar de eetkamer, waar ik wonder boven wonder zonder plattegrond of kompas zo naartoe liep.

‘Een rustig meisje. Dat is goed,’ hoorde ik tante Charlotte zachtjes tegen oom Otto zeggen. ‘Ze maakt een beleefde indruk en ze is mooi. Net zo mooi als de arme Elke.’

‘Ze overtreft mijn verwachtingen,’ zei oom Otto. ‘Ondanks bepaalde... nadelen lijkt ze zich aardig te hebben ontwikkeld. Beetje verlegen nog, dat wel, maar niet zo erg als toen ze nog klein was.’

Nadelen? Vader was niet bepaald rijk – een winkel in een kleine stad leverde nu eenmaal maar een bescheiden inkomen op – maar ik had het nooit als een nadeel ervaren. Er viel natuurlijk veel te leren in een grote stad als Berlijn, maar ik hoopte dat mijn leertijd hier niet al te lang zou duren.

‘Nee, haar ingetogenheid is een pluspunt. Er zijn er genoeg die daarvan houden. Ik beschouw het niet meer als een tekortkoming. Bij een kind is het jammer, een jonge vrouw siert het juist.’

Om ze niet de indruk te geven dat ik had staan luisteren, wachtte ik nog even voor ik naar binnen ging. Hoewel, misschien hadden ze het niet erg gevonden, dachten ze juist dat ik er iets aan zou kunnen hebben.

‘Goedenavond, tante Charlotte en oom Otto,’ zei ik zonder ze recht in de ogen te kijken.

‘Helemaal op orde? Ik neem aan dat alles naar wens is,’ zei tante Charlotte en ze gebaarde naar een stoel links van haar, aan de korte kant van de tafel.

‘Meer dan dat,’ antwoordde ik. ‘U hebt een prachtig huis.’

‘Ik hoop dat je het als je thuis zal gaan beschouwen, liefje.’

Omdat ik niet wist wat ik hierop moest zeggen mompelde ik ‘Dank u wel’ toen ze me de schaal met gebraden lamsvlees aangaf. Ik nam er een klein stukje af en gaf hem door aan oom Otto.

‘Niet zo bescheiden, Hanna, daar houden wij niet van,’ zei oom Otto. ‘Neem een flink stuk en laat het je smaken. Zwakke vrouwen zien er leuk uit op het filmdoek. Sterke vrouwen zijn nuttig.’

‘Ja, oom.’

Tante Charlotte richtte zich tot mij. ‘Als je bent uitgerust van de reis, neem ik je morgen mee naar de stad om de kleren te kopen die je nodig hebt op school. Als er nog iets vermaakt moet worden, duurt dat tegenwoordig even.’

‘Dat is heel vriendelijk van u, tante Charlotte, maar ik weet zeker dat ik genoeg kleren bij me heb voor op school.’

‘Onzin, elk meisje heeft wat leuke nieuwe dingen nodig als ze naar een nieuwe school gaat. Nietwaar, Otto?’

‘Ik kan haar zuinigheid alleen maar toejuichen, Charlotte. Maar als ik iets heb geleerd in de ruim twintig jaar dat we getrouwd zijn, is het wel dat het geen zin heeft om je tegen te spreken. Kind, ga maar met je tante de stad in morgen, en geniet ervan.’ Het waren vriendelijke woorden, maar ze klonken als een bevel.

‘Ja, oom Otto.’

‘Goed zo. En vertel me nu maar eens hoe het in Teisendorf gaat. Ik ben er in geen jaren geweest.’

‘Rustig, zoals altijd,’ zei ik. ‘Er wordt gewerkt op het land en in de winkels.’

‘Loopt men warm voor de goede zaak?’

‘De plannen van Hitler, bedoelt u?’ vroeg ik. Ik had vader erover horen mompelen als hij de krant zat te lezen en in het dorp was het het gesprek van de dag.

‘Ja, lieve kind, wat zou ik anders bedoelen?’ antwoordde hij grinnikend.

‘O, ja, oom. Ik geloof het wel.’

Steeds meer mannen liepen rond in uniform en alle jongens hadden zich enthousiast bij de Hitlerjugend aangesloten. Hitlers aanhang groeide gestaag onder de boeren, arbeiders en winkeliers, want iedereen herinnerde zich de moeizame wederopbouw na de Grote Oorlog, en verlangde naar het glorieuze gevoel van voor de nederlaag. Ze verwachtten niet alleen dat hij voor een nieuw, welvarend Duitsland zou zorgen, maar vooral dat hij van Duitsland weer een trotse natie zou maken. Moeder wantrouwde zijn motieven, maar hield zich zelfs tegenover mijn vader en mijn broertjes op de vlakte. Tegen mij sprak ze zich er wel over uit.

‘Dat is goed om te horen. Geloof me maar, Hanna. Hij zal Duitsland op het glorieuze pad brengen en jouw kinderen zullen zijn naam loven. Ik hoop dat je inziet hoe belangrijk het is waar hij mee bezig is. Of dat je dat gaat inzien.’

Tante Charlotte richtte een stralende blik op haar man en toen op mij. Zwijgend tastte ik naar het verborgen zakje aan de zijkant van mijn jurk en voelde de contouren van mijn steen.

2

Tilde

Augustus 1938

Wet en waarheid zijn niet hetzelfde, Tilde. Wetten zijn slechts een afspiegeling van de waarden waar mensen op een bepaald moment in de geschiedenis aan hechten. Je moet door mensen gemaakte wetten niet verwarren met het woord van God. De woorden van mijn grootvader galmden na in mijn hoofd alsof hij ze gisteren had uitgesproken. Hij was weer vaker in mijn gedachten sinds het regime ons leven steeds verder afkneep zoals een boa zijn prooi verstikt. Het was mijn droom geweest om in zijn voetsporen en die van mijn vader te treden, maar die droom was vervlogen.

‘Goedemiddag, Frau Fischer,’ zei ik toen het belletje van de deur me uit de rechtszaal haalde en ik weer terug was in de stofwinkel. ‘Alles goed met u?’

Ze was een indrukwekkende, rijzige vrouw met een mager gezicht dat voortdurend teleurstelling over alles en iedereen uitstraalde. ‘Goed, goed, dank je. Heb je nog wat van dat mooie witte katoen met het roze bloemetjespatroon dat ik vorige maand heb gekocht? Ik wil er een jurk van maken voor mijn kleindochter.’

‘Ik geloof het niet, Frau Fischer. Dat patroon was erg gewild. Maar we hebben een paar nieuwe stoffen binnengekregen, daar zijn zeker geschikte bij voor een jurk voor een jong meisje.’

‘Dat moet dan maar,’ zei ze met een zucht zo diep dat het leek

alsof ik haar had gezegd dat ze de oceaan moest overzwemmen voor ze haar stof zou krijgen. Ik pakte een paar rollen katoen met het bloemetjespatroon waar steeds meer vraag naar was sinds de bladen zich minder op de chique Parijse mode richtten en kozen voor een ‘gezonde’, meer traditionele esthetiek. Sobere, hooggesloten jurken van stevige stoffen. Degelijk, wel vrouwelijk, maar ook uiterst saai. Ik onderdrukte op mijn beurt een zucht toen ik de stoffen voor haar op de kniptafel legde. Een bloemetjesstof was best leuk op zijn tijd, maar er waren er de afgelopen twee jaar zo veel door mijn handen gegaan dat ik mezelf had bezworen nooit en te nimmer meer een bloemetjesjurk te dragen. Ik vond de strakke lijnen en felle kleuren die elders in de mode waren veel mooier. Wat had ik graag een rode lippenstift gehad zoals Amerikaanse actrices gebruikten, maar moeder zou me vermoorden als ik er zo uitdagend bij liep.

Ik liet Frau Fischer een aantal stoffen zien: een paarsblauwe met witte klapprozen, een mooie lavendelkleurige met madeliefjes, een groene met pioenen. Het was allemaal niet precies wat ze zocht, maar uiteindelijk koos ze een roze met crèmekleurige stof met roosjes die haar oorspronkelijke idee zo dicht benaderde dat ze er genoeg mee nam. Ten slotte zocht ze nog garen, knoopjes en biesjes uit.

‘Ze zal het mooiste meisje van de klas zijn, dat weet ik zeker,’ zei ik terwijl ik de stof voor haar afknipte en haar aankopen inpakte.

‘Ja, ja. Het is alleen zo jammer dat ze naar een openbare school gaat, maar dat wil haar vader. Er zijn tegenwoordig zo veel ongewenste elementen. Ik heb mijn meisjes thuisonderwijs gegeven en had gehoopt dat mijn dochter dat ook zou doen. Maar ja, wat kun je doen als grootmoeder?’

Ongewenste elementen. Ze hoefde niet uit te leggen wie ze bedoelde. Buitenlanders. Zigeuners. Joden zoals ik. Toen ze me betaalde dwong ik mezelf te glimlachen, maar ze was de winkel nog niet uit of mijn gezicht betrok.

Ik was een *Mischling*, had gemengd bloed. Mijn moeder was Joods, mijn vader niet. Drie jaar geleden, toen de wetten van Neurenberg werden aangenomen en duidelijk werd dat de Joden vervolgd zouden worden, had hij ons in de steek gelaten. Hij wilde scheiden, mijn moeder en ik hadden geen keus en moesten zijn prachtige herenhuis in Charlottenburg verruilen voor de oude woning boven de winkel. Moeder had net genoeg spaargeld om de woning en de winkel te kopen, en met vindingrijkheid en heel hard werken was ze erin geslaagd het uitgewoonde pand om te toveren tot een acceptabele woning en een goedlopende stofwinkel. Er stond ons niets anders te doen dan onze winkel te bestieren en in ons levensonderhoud te voorzien met de verkoop van stoffen, in opdracht kleding te maken en af en toe naailes te geven aan meisjes uit families die zich die luxe konden veroorloven. Gelukkig was moeder zo bedreven in het hanteren van naald en draad dat ze al snel goed bekendstond in de buurt, en ze leerde mij al haar vaardigheden. Na drie jaar hadden we een trouwe klantenkring opgebouwd.

Ik draaide het bordje waar OPEN op stond om, deed de deur op slot en liep naar boven om te kijken hoe het met moeder ging. Dat ze het grootste deel van de tijd noodgedwongen boven doorbracht begon zijn tol te eisen, maar als ik haar maar regelmatig opzocht, voelde ze zich minder geïsoleerd.

‘Ah, lieverd, kijk eens hoe mooi de jurk voor dat mens van Vogel wordt. Puur vakwerk, al zeg ik het zelf.’

Een fraaie jurk van duifgrijze wol sierde de paspop. Alleen de zoom moest er nog in en hier en daar hingen nog wat losse draadjes, maar zelfs een leek zou er niet omheen kunnen: dit was het werk van een naaister die haar vak beheerste.

‘Dat mag u best zeggen, mam. Hij is prachtig, zo’n naad alleen al zou ik nog in geen duizend jaar zo mooi krijgen. Die jurk is veel te mooi voor dat stomme mens.’

‘Zo mag je niet praten. En al helemaal niet over een goede klant. Ook al heb je gelijk.’ Ze gniffelde om haar eigen woorden.

Geen klant was zo veeleisend als Frau Vogel. Hoe we ons ook uitsloofden, ze was nooit tevreden.

Moeder deed boven bijna al het naaiwerk en ik was het gezicht van de winkel, omdat zij er ‘te Joods’ uitzag, iets wat onze veiligheid en financiële zekerheid in gevaar kon brengen. Dat moeder onzichtbaar was, was de belangrijkste reden dat we de winkel nog open konden houden. Van vader had ik karamelkleurig haar en lichtbruine, groenige ogen geërfd. Bovendien was Altman een degelijke Duitse naam die geen argwaan wekte. Moeder en ik waren geen lid van de Joodse gemeenschap, we baden liever in de geborgenheid van ons eigen huis.

Om mijn huid te redden, verloochende ik mijn afkomst. Hoe noodzakelijk dat ook was, er ging geen dag voorbij waarop ik mezelf er niet om haatte.

‘Ooit zal ik voor jou zo’n jurk maken om onder je toga te dragen,’ zei moeder. Zij had mijn hoop ooit bij de rechterlijke macht te werken nooit dwaas of onrealistisch gevonden. Mijn vader vond mijn passie voor zijn beroep vleidend maar ook eigenaardig, en nam mijn streven niet serieus. Mijn grootvader dacht er anders over. Hij had er nooit een geheim van gemaakt dat de weg naar een juridische carrière van een vrouw een ongelofelijke inspanning vereiste, maar hij ontmoedigde me niet, hij liet me zelfs merken dat hij geloofde dat ik het in me had.

Mijn grootvader was een voortreffelijke advocaat geweest, partner bij een van de grootste advocatenkantoren in Berlijn. Toen mijn vader als jonge, veelbelovende jurist bij het kantoor kwam werken, werd mijn grootvader zijn mentor en stelde later zijn dochter aan hem voor. Volgens moeder was het liefde op het eerste gezicht, maar daar kwam verandering in toen duidelijk werd dat hij met een Joodse echtgenote en een *Mischling* als dochter zijn carrière wel kon vergeten. De scheiding was slechts een formaliteit, beweerde hij, en hij zou net zo veel bij ons zijn als voorheen, maar nog geen drie maanden na onze verhuizing hertrouwde hij met een blonde dame met hertenogen die afkomstig was uit een ‘geschikte’ familie.

Mijn grootvader weigerde daarna nog met hem samen te werken en oefende druk uit op de andere partners om hem te ontslaan. Maar toen kwamen de wetten die het Joden verbod werkzaam te zijn als jurist en moest hij zijn strijd opgeven. Het ergste was dat mijn vader tot partner werd gepromoveerd en de plaats van mijn grootvader innam. Dat kon mijn grootvader niet verkroppen en nog geen halfjaar nadat hij van de schurken zijn biezen had moeten pakken, stierf hij aan een gebroken hart. Ik had graag gewild dat hij nog getuige was geweest van de veerkracht waarmee we een nieuw bestaan hadden opgebouwd nadat mijn vader ons had verlaten.

‘Ik moet ook nog aan een avondjurk voor Frau Becker beginnen, ze wil er nog een, van smaragdgroen satijn. Die zou jou heel wat beter staan, maar dat geldt voor bijna alle jurken.’

Ik boog me naar haar toe en gaf haar een zoen op haar wang. Mijn vader was op alle fronten tekortgeschoten, maar de ouderlijke aandacht van moeder telde minstens voor twee.

Er stond al een groepje klanten bij de deur te wachten, sommigen waren duidelijk ongeduldig, hoewel ze er hooguit een paar minuten konden hebben gestaan. Ik onderdrukte een zucht, je kunt tenslotte maar beter te veel klanten hebben dan te weinig. Drie vrouwen baanden zich onmiddellijk een weg naar binnen. Het waren doorgewinterde huisvrouwen die precies wisten wat ze wilden hebben en zich niets wijs lieten maken. Vriendelijk waren ze meestal niet, maar ze namen weinig tijd in beslag en dat was veel belangrijker.

Toen het luidruchtige groepje was vertrokken, zag ik dat er een bleke jongeman met donkere krullen onder een zwarte pet tussen de stoffen stond te dralen. We hadden weleens mannen in de winkel, maar ik herkende in hem niets van de gebruikelijke verstokte vrijgezel die wilde leren naaien. Hij zag er een beetje angstig uit, onwennig in zo’n vrouwelijk domein, en leek opgelucht toen de andere klanten waren vertrokken.

‘U mag van geluk spreken dat u niet bent platgewalst, dat schijnt nog weleens voor te komen,’ zei ik terwijl ik een paar rollen teruglegde op de plank.

‘Fijn, dan weet ik dat voor de volgende keer. Gelukkig heb ik het overleefd.’ Door het lichte accent waarmee hij sprak, vermoedde ik dat hij de zoon was van een Poolse immigrante die vaak in de winkel kwam. Een lieve vrouw, en dat zag ik terug in de ogen van haar zoon.

‘Het is uw geluksdag, denk ik. Een uitgelezen dag om stof te gaan kopen. Waar kan ik u mee helpen?’

‘Nou, het is een cadeau voor mijn zus. Mijn moeder wil een jurk voor haar maken voor haar verjaardag.’

‘Aha, een speciale verjaardag?’ vroeg ik.

‘Ze wordt twaalf,’ antwoordde hij. Even sloeg hij zijn blik neer alsof hij me een geheim had toevertrouwd. Het was misschien wel de belangrijkste verjaardag van haar leven, dus het moest een bijzondere jurk worden. Ze werd meerderjarig, volgens onze wetten. Als ze een jongen was geweest zou ze op haar dertiende bar mitswa hebben gedaan en ten overstaan van de gemeenschap uit de Thora hebben voorgelezen. Maar ze was een meisje, en meisjes nemen die stap naar de volwassenheid een jaar eerder. Geen ceremonie zoals bij de jongens, wel een bijzondere maaltijd en veel felicitaties. En een nieuwe jurk.

‘Ah, ze wordt een jongedame. Dus niet zomaar een jurk.’

‘Precies. Maar zestien is toch de belangrijke leeftijd bij de...?’ Hij zweeg abrupt.

‘Bij de christenen, ja.’

‘En dat bent u niet?’

Ik schudde mijn hoofd.

‘Ik meende al iets van verwantschap te voelen. Maar u ziet er niet –’

‘Mijn vader is niet Joods,’ zei ik eenvoudig.

‘Ah.’

Ik richtte mijn aandacht op waar hij voor kwam, en vond een

patroon waarvan ik wist dat het bij zijn zus in de smaak zou vallen. Het was zedig genoeg voor een jong meisje, maar met subtiële details die recht deden aan haar overgang naar de volwassenheid.

‘Die lijkt me heel goed,’ zei hij, zonder er echt naar te kijken. Ik stond met mijn handen in mijn zij na te denken over andere stoffen die geschikt zouden zijn.

‘Heeft ze donker haar, net als u?’

‘Ja. Maar haar huid is iets lichter.’

‘Dan staat een mooie paarsblauwe kleur haar vast goed. En misschien kunstzijde? Dat is een lichte stof, maar sterker dan chiffon. Daar zou ze een paar seizoenen mee kunnen doen. Als u iets zoekt wat nog minder slijt, we hebben ook mooie katoenen stoffen.’

‘De kunstzijde lijkt me heel goed. Het is tenslotte een cadeau.’

‘Goed,’ zei ik. Moeder had de kunstzijde al op de bovenste plank gelegd omdat we binnenkort winterse stoffen als wol en tweed binnen zouden krijgen, maar het zou geen erg professionele indruk maken om als een aap naar boven te klauteren, dus zei ik dat ik de trap ging halen.

‘Laat mij het doen. Ik kan er zo bij.’ Hij kwam naast me staan, pakte de stof die ik aanwees en legde de rol op mijn armen.

Er ging een tinteling langs mijn huid toen hij naar me keek en ik stond als aan de grond genageld. Nooit eerder had de nabijheid van een man me dat gevoel gegeven en het scheelde weinig of ik was gaan stamelen als een dwaas.

‘U ruikt naar lelies en vanille,’ zei hij met een diepe zucht. Hij schudde zijn hoofd en deed een stap naar achteren. ‘Neem me niet kwalijk, dat was heel onbeleefd van mij.’

‘N-nee. Het is goed.’ Het was meer dan goed. Ik was op school al een paar keer verliefd geweest dus ik had weleens vlinders in mijn buik gevoeld en zweterige handen gehad, maar die eerdere ervaringen kwamen bespottelijk op me over vergeleken bij wat ik nu voelde. Het was nog niet in me opgekomen zijn geur op te

snuiven, maar nu deed ik het en ik rook een aangename combinatie van net gewassen katoen en lijnzaadolie. Ik vermoedde dat hij werkzaam was als timmerman of in elk geval iets met de afwerking van meubels te maken had.

Ik knipte de stof voor hem af en pakte het garen, de knoopjes en de haakjes die zijn moeder nodig had om de jurk te maken. Toen ik hem het pakje gaf, bleef hij aarzelend staan.

‘Ik hoop dat uw zus de jurk mooi zal vinden. Op zo’n belangrijke verjaardag draagt een meisje graag iets moois.’ Hij sloeg zijn ogen op en lachte. Ze was belangrijk voor hem.

‘Het was leuk om kennis met u te maken, juffrouw...?’

‘Altman,’ zei ik. ‘Mathilde Altman, maar iedereen noemt me Tilde.’

‘Ik heet Samuel Eisenberg. Ik hoop dat we elkaar gauw weer zien.’

Ik knikte en voelde de warmte van een echte glimlach op mijn gezicht. Er was zo weinig aanleiding meer voor een echte glimlach dat de gewaarwording onwennig was geworden. Heel even nam hij mijn hand in de zijne en ineens leek alle slechtheid die ons omringde onbelangrijk en ver weg, hoewel dat niet het geval was.

Eerste druk september 2023

Oorspronkelijke titel *The School For German Brides*

Published by arrangement with William Morrow Paperbacks, an imprint of Harper-Collins Publishers

Copyright © 2022 by Aimie K. Runyan

The moral right of the author of this work has been asserted in accordance with the Copyright, Designs and Patents Act 1988

Copyright © 2023 voor deze uitgave Uitgeverij De Fontein, Utrecht

Vertaling Caecile de Hoog

Omslagontwerp De Weijer Design, Baarn

Omslagillustratie Vrouwen: © Stephen Mulcahey/Trevillion Images; huis: Derek Adams/Arcangel Images; haar vrouw 1: © Ildiko Neer/Trevillion Images; haar

vrouw 2: © Shelley Richmond/Trevillion Images; haar vrouw 3: © Rekha Arcangel/Arcangel Images, overige beelden © Shutterstock

Opmaak binnenwerk ZetSpiegel, Best

ISBN 978 90 261 6465 1

ISBN e-book 978 90 261 6466 8

ISBN luisterboek 978 90 261 6870 3

NUR 302

www.uitgeverijdefontein.nl

Uitgeverij De Fontein vindt het belangrijk om op milieuvriendelijke en verantwoorde wijze met natuurlijke bronnen om te gaan. Bij de productie van het papieren boek van deze titel is daarom gebruikgemaakt van papier waarvan het zeker is dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid.

Alle personen in dit boek zijn door de auteur bedacht. Enige gelijkenis met bestaande – overleden of nog in leven zijnde – personen, anders dan die in het publieke domein thuishoren, berust op puur toeval.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, elektronisch, door geluidsopname- of weergaveapparatuur, of op enige andere wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.